

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

9. Téma

Platón: *Euthüphrón*

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

9. TÉMA: PLATÓN: EUTHÜPHRÓN

Mogyoródi Emese

1. Lecke

A mű szerkezete

15 – 20 PERC

Platón *Euthüphrón* című dialógusa a *Szókratész védőbeszéde*, a *Kritón* és a *Phaidón* mellett a negyedik olyan platóni mű, mely Szókratész pere szempontjából releváns. A művek *drámai időrendje* szempontjából az első, ugyanis a pert nem sokkal megelőzően játszódik, a Királyi Csarnok (*sztoa baszileiosz*) környékén, ahova Szókratészt a király (*baszileiosz*) idézte be, hogy előzetes meghallgatást tartson. A korai, „szókratikus dialógusok” közé tartozik, tehát közelebb áll a történeti Szókratész módszereihez és tanításaihoz, mint a középső korszak dialógusai. Működés közben láthatjuk benne a *szókratészi dialektikus vagy aporetikus módszert*, és témája *az egyik erény* definiálása. Azonban nem csak ezek miatt, hanem főként azért releváns a *Szókratész-per*hez, mert témája nem akármelyik erény, hanem *az istenesség*, éppen annak megsértése, amivel Szókratészt vádolták.

A „király” a kilenc *arkhón* (előjáró) egyike volt, aki a szentélyek és kultuszok felügyeletével, valamint a vallással, illetve gyilkossággal kapcsolatos perek előzetes kivizsgálásával volt megbízva. Ő döntötte el, hogy megalapozott volt-e egy vád ahhoz, hogy törvényes tárgyalásra kitzhessék.

A dialógus sikertelenül végződik, ugyanis a beszélgetőpartner *aporiába kerül*, vagyis nem sikerül pozitíve definiálniuk az istenességet. Ennek ellenére azon keresztül, hogy világossá

Lásd: 4.
Téma, 2.
Lecke

válik, **mi nem istenes**, valamint **Euthüphrón mint „vallási szakértő”** nézeteinek és attitűdjének bemutatásán keresztül Platón fontos adalékokkal szolgál a Szókratész-per vallási hátterének megértéséhez.

A mű szerkezete

Bevezetés (2a-5c)

Szókratész véletlenül botlik bele Euthüphrónba, ugyanis ő is a királyhoz megy, mert **fel akarja jelenteni az apját gyilkosságért**. Szókratész megdöbben, és megkérdi, vajon Euthüphrón egy rokona volt-e az áldozat. Euthüphrón kifejti, hogy az igazságszolgáltatás szempontjából lényegtelen, rokonról van-e szó vagy sem, **a gyilkosnak mindenképp bűnődnie kell**.

Az eset története: az apja egy napszámosa részegen megölte az apja egy szolgáját. Az apja megkötözte a napszámost, és belökte egy gödörbe, majd a vallási tanácsadóhoz küldetett valakit, hogy megtudja tőle, ilyen esetben mit kell tenni; közben azonban a napszámos az éhségtől és szomjúságtól elgyötörve meghalt. Euthüphrón tehát a napszámos meggyilkolásáért akarja feljelenteni az apját. Igaz, hogy **a rokonai helytelenítik, hogy erre készül, és istentelennek tartják, hogy egy fiú feljelenti a saját apját**, de hát ők – vele ellentétben – nincsenek tisztában a vallási ügyekkel, és fogalmuk sincs róla, mi istenes, mi nem.

Szókratész csodálkozik, hogy Euthüphrón olyan bizonyos a maga igazában, de kapva kap az alkalmon: ha Euthüphrón olyannyira ért a vallás kérdéseire, mint állítja, ugyan **világosítsa már fel az istenes és istentelen természetére vonatkozóan**, hiszen őt is épp istentelenséggel vádolják. Euthüphrón készségesen rááll. A fő kérdés tehát az, hogy **mi az istenesség, jámborság vagy vallásosság (hosziotész)?**

I. rész: Inadekvát definíciók (5c-11b)

0. definíció (5c-6e)

Euthüphrón az istenességet egy **példával** próbálja meghatározni: **éppen az, amit most tesz, amikor feljelenti az apját**. Igazolásképp Zeust hozza fel, aki megtorolta apja, Kronosz vétkét Uranossal szemben. Szókratész kifejezi hitetlenségét az ilyen mítoszokkal szemben, és megjegyzi, talán emiatt ítélik el majd őt is, majd rámutat,

A gyilkosság vérbűn, mely rituális beszenyeződést (*miaszma*) okoz. Ettől rituális mosdással, áldozattal, vagy törvényszéki eljárással lehetett megtisztulni. „Fertőzőnek” tekintették, azaz a gyilkossal együtt élőknek is meg kellett tisztulniuk, ami a feljelentést is magában foglalta. Vö. *Euthüphrón* 4b-e.

hogy a definíció inadekvát, mert csak egy példáját hozza fel az istenességnek; a definíciónak azonban általánosnak kell lennie, olyasminek, ami minden istenes tetre vonatkozatható.

1. definíció (6e-8b)

Euthüphrón meghatározása: „ami kedves az istenek előtt, az istenes, ami pedig nem kedves, istentelen” (6e). A probléma az, mutat rá Szókratész, hogy ha az istenek között viszályok vannak, mégpedig többnyire épp az igazságos és igazságtalan, jó és rossz tekintetében, akkor nem lesz ugyanaz, ami „kedves az isteneknek”, és így nem lehet tudni, mi istenes, mi nem.

a.) módosított definíció (8b-9e)

Euthüphrón szerint azonban létezik olyan erkölcsi alapelv, amiben minden isten egyetért: a jogtalankodó minden esetben büntetést érdemel. Szókratész azonban rámutat, hogy a kérdés nem ez, hanem mindig az, vajon egy adott tett jogtalankodásnak minősíthető-e egyáltalán, majd néhány felvetése után Euthüphrón a következőre módosítja a definíciót: „az istenes az, amit minden isten kedvel, az ellentéte pedig, amit minden isten gyűlöl, istentelen” (9e).

b.) ellenvetés (9e-11b)

Szókratész a látott és a látó, hordozott és hordozó példája alapján rámutat, hogy egy adott dolog lényegének meghatározásához nem elégséges egy külsődleges tulajdonságát, hanem magyarázó okát kell megadni; így az istenes természetét tekintve is az a kérdés, hogy egy adott tettet miért kedvelik az istenek, ha Euthüphrón elfogadja, hogy nem azért istenes, mert kedvelik az istenek, hanem azért kedvelik, mert istenes (10d).

Aporetikus közjáték (11b-11e)

Euthüphrón zavarba jön (*aporia*), mert úgy véli, bármit is javasol, „az valahogy folyton körbe-körbe kering, és nem akar ott maradni, ahova tesszük” (11b). Euthüphrón szerint ennek oka Szókratész, aki még Daidalosznál is ügyesebb mesterként mozgatja a gondolatokat.

II. rész: Az istenes formailag megfelelő definíciója (11e-16a)

2. definíció: az istenes neme és megkülönböztető jegye (11e-14b)

Szókratész ekkor az igazságosság és az istenesség viszonyára kérdez rá: vajon minden igazságos cselekvés egyúttal istenes is, vagy vannak olyan igazságos tettek, amelyek istentelenek? A szégyen és félelem, illetve a páros és páratlan szám példájának segítségével magyarázza el a két erény lehetséges viszonyát: melyik a nem, és melyik a faj? Euthüphrón azt állítja, hogy az istenesség az igazságosság egy fajtája, mégpedig az, amelyik az istenek gondozására vonatkozik (ez a megkülönböztető jegye). Ez a

definíció formailag már megfelelő, azonban kérdés, hogy mit értsünk „gondozás” alatt. Kiderül, hogy tartalmi szempontból a „gondozás” elfogadhatatlan, mivel azt sugallja, hogy az isteneket jobbra kell tenni, ami lehetetlen. Ekkor Euthüphrón megkülönböztető jegyként a „szolgálatot” javasolja.: az istenesség tehát az igazságosságnak az a fajtája, amelyik az istenek szolgálata.

Ez a definíció ismét tartalmi szempontból megvizsgálandó, illetve pontosítandó. A mesterségek analógiájával Szókratész megvilágítja Euthüphrón számára, hogy amennyiben az istenesség az istenek szolgálata, akkor lennie kell valamiféle munkának vagy „műnek”, amit az istenek a mi szolgálatunk segítségével hoznak létre. Vajon mi volna az? Euthüphrón erre nem tud válaszolni, csupán a túl általános (egyéb mesterségekre is alkalmazható) „sok szép dolgot” említi; majd hozzáteszi, hogy ez a kérdés nem könnyű, de annyit mindenképpen biztosan állíthat, hogy az istenesség nem más, mint az istenekhez való imádkozás és a nekik való áldozás tudománya, olyan cselekvés, mely számukra kedves.

3. definíció (14b-15b)

Szókratész kifejezi csalódottságát, hogy már-már eljutottak az istenes lényegéhez, ám Euthüphrón megtorpant, majd pontosítja vele újabb definícióját: az istenes tehát az istenektől való helyes kérés, és a nekik való helyes adás tudománya? Euthüphrón egyetért. A helyes kérés nyilván abban áll, hogy olyat kérünk tőlük, amire nekünk szükségünk van, a helyes adás pedig abban, amire nekik. Így az istenesség egyfajta cserekereskedelem volna? Ha igen, akkor az a kérdés, vajon mire van szükségük az isteneknek. – Euthüphrón ezúttal nem sétál ebbe a csapdába, tagadja, hogy bármire is

szükségük volna tőlünk, ehelyett felsorolja a hagyományos görög vallás isteneknek járó ajándékait: tisztelet, elismerés, dicsőség. Szókratész ismért pontosíttatni akarja vele a definíciót: akkor az istenes se nem az isteneknek hasznos, se nem ami kedves számukra, hanem ami a dicsőségükre szolgál? Euthüphrón kijelenti, hogy elsősorban az, ami kedves számukra.

Záró beszélgetés (15b-16a)

Szókratész lehangoltan állapítja meg, hogy ezek szerint visszajutottak oda, ahonnan indultak: az istenes az, ami az isteneknek kedves. Úgyhogy nem ő a Daidalosz, hanem Euthüphrón: nem egyszerűen mozognak a művei, hanem körbe-körbe forognak! Meg kell állapítaniuk, hogy vagy akkor tévedtek, amikor elvetették, hogy az istenes az isteneknek kedves, vagy most tévednek, és nem ez a megfelelő definíció. Azt javasolja, hogy vizsgálják meg a kérdést elejétől fogva, mert ő addig nem tágít, amíg ki nem derítik, mi az igazság. Hiszen Euthüphrón nyilván tudja, különben egy szolga miatt nem jelentené fel az apját, hiszen ezzel istentelenséget követne el. – Euthüphrónnak azonban eszébe jut, hogy valami sürgős dolga van, és magára hagyja a csalódott Szókratészt.

További olvasmányok:

Platón: *Euthüphrón*. In: *Euthüphrón, Szókratész védőbeszéde, Kritón*. Atlantisz, Budapest 2005, 7-49.

Ellenőrző kérdések:

1. A szókratikus dialógusok mely jellemzőit mutatja az *Euthüphrón*? Miért releváns a Szókratész-per értelmezéséhez?
2. Mi a mű drámai kontextusa? Hogyan merül fel az istenesség kérdése?
3. Miért inadekvátak Euthüphrón definíciói az első részben?
4. Miért nem elfogadhatóak a második részben?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Miért kanyarodik vissza Euthüphrón a már egyszer elvetett definíciójához?
2. Miért volna fontos Euthüphrón számára tisztában lennie azzal, hogy mi az istenesség?